

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано зарубіжний досвід військово-патріотичного виховання молоді, шляхи підвищення привабливості військової професії для потенційних новобранців. Визначено роль збройних сил провідних країн світу у патріотичному вихованні підростаючого покоління. Окреслено основні шляхи реалізації військово-патріотичного виховання в Україні на основі досвіду провідних країн.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, національна безпека, Збройні Сили України.

Постановка проблеми. Поява нових загроз і викликів, оснащення армій сучасними видами озброєння та військової техніки вимагають підтримання постійної бойової готовності особового складу Збройних Сил України. Сьогодні в Україні відбувається переоцінка ролі армії і значущості військової професії, що проявляється у зростанні довіри населення до Збройних Сил України [1]. Система військової освіти як джерело підготовки та комплектування збройних сил є невід'ємною складовою сектору безпеки і оборони, але дедалі частіше постає питання про розвиток початкової військової підготовки молоді у системі середньої освіти. Особливої актуальності набула проблема патріотичного виховання української молоді, усвідомлення нею громадянського і військового обов'язку перед державою і підвищення мотивації до проходження військової служби. З огляду на це, Указом Президента України від 26.06.2015 № 287 затверджено Стратегію національної безпеки України, у якій наголошується на важливості розвитку системи військово-патріотичного виховання молоді як елементу обороноздатності держави [2].

Мета статті – проаналізувати досвід деяких провідних країн світу щодо організації військово-патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Формування моральних якостей особистості, правової культури (усвідомлення верховенства права, повага до державних символів), готовності до виконання конституційних обов'язків, усвідомлення національної ідентичності, а також утвердження національних і загальнолюдських цінностей складають мету патріотичного виховання молоді. Однією з його складових є військово-патріотичне виховання, що спрямоване на розвиток особистості на основі бойових традицій свого народу, формування готовності до захисту Вітчизни, а також мотивацію до військової служби, формування фізичної та психологічної готовності до проходження її у збройних силах, підготовку до оволодіння військовими професіями. Зважаючи на складну суспільно-політичну обстановку, здійснення військово-патріотичного виховання учнівської молоді є актуальним питанням і потребує розв'язання спільними зусиллями органів державного управління, освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань, збройних сил, а також інших силових структур. З огляду на це, варто звернутися до досвіду провідних країн світу щодо організації військово-патріотичного виховання молоді.

У США єдиної програми патріотичного виховання немає, однак важливе місце у роботі з молоддю в цьому напрямі посідає міністерство оборони. Під його керівництвом реалізується програма підготовки молодших офіцерів запасу (Junior Reserve Officer's Training Corps) у державних і приватних середніх школах. Її поява пов'язана з прийняттям у 1916 році закону про національну оборону, в якому обґрунтовувалася важливість початкової військової освіти.

Мета програми – патріотичне виховання підлітків, формування почуття громадянського обов'язку, підвищення поваги до збройних сил; формування лідерських якостей, навичок спілкування та роботи у команді, фізична і безпосередньо військова підготовка (ознайомлення зі зброєю і військовою технікою тощо). На курсах практикуються виїзди в навчальні табори, заняття зі стрілецької підготовки, топографії та орієнтування на місцевості, підривної справи, водіння техніки тощо. Також школи організують відвідування американських військових баз під час шкільних канікул. Міністерство оборони, у свою чергу, забезпечує курси навчальними матеріалами, формою і зброєю, а також надає навчальні табори для проведення занять і тренувань учнів на місцевості [2]. Такі курси розглядаються як старт для потенційних новобранців до лав збройних сил США, однак не зобов'язують кадетів до проходження військової служби у подальшому, а назва “офіцер запасу” є формальністю.

Крім того, потенціал патріотичного виховання використовується і для формування мотивації до військової служби. Так, військовими педагогами США розроблено напрями діяльності щодо підвищення привабливості військової служби для школярів, а саме:

інформаційно-пропагандистська діяльність – донесення до потенційного рекрута інформації про військову службу, умови її проходження (лише на рекламу військової служби засобами телебачення, радіо, друкованої продукції, мережі Інтернет воєнним бюджетом США на 2015 р. заплановано \$ 534 млн [4]);

активізація внутрішніх мотивів до проходження військової служби (посилення інтересу до самого змісту військової діяльності, військової форми, зброї тощо);

подолання негативного образу військової служби, акцентування на престижності військової професії [5].

Серед основних чинників, що сприяють мотивації молоді на проходження військової служби можна виділити такі:

- гідне грошове забезпечення;
- можливість отримати вищу освіту за рахунок міністерства оборони;
- медичне обслуговування;
- можливість подорожувати;
- можливість працевлаштуватися після військової служби;
- соціальний захист сімей військовослужбовців;
- можливість самовдосконалення (набуття корисних навичок);
- бажання стати солдатом – патріотичний обов'язок, традиції і бажання служити [6].

Тобто виховна робота у США спрямована, з одного боку, на прищеплення молоді почуття патріотизму, а з іншого – на формування позитивного образу військовослужбовця, наочну демонстрацію його соціального статусу, а також суспільної значущості військової професії у цілому.

В роботу з громадянського та патріотичного виховання у Великобританії залучені різні суспільні інститути (громадські організації, рухи, партії, школа, сім'я, релігійні громади, місцева спільнота, урядові організації та установи). Міністерство оборони як важливий соціальний інститут також долучається до виховання підростаючого покоління. Однією з найстаріших і найуспішніших молодіжних організацій є так звані Кадетські Сили (Cadet Force), що залучають молодих людей віком від 12 до 18 років. Структура організації складає: Об'єднані сили кадетів, Армійські сили кадетів, Морський кадетський корпус і Навчальний корпус військово-повітряних сил. Об'єднані сили кадетів створюються при школах (таких шкіл у країні налічується понад 260 і вони, як правило, приватні), інші ж формування – на базі спеціальних центрів.

Головне завдання організації полягає у фізичному і моральному розвитку юнаків і дівчат на традиціях і стандартах збройних сил. Формування лідерських якостей, вироблення навичок працювати у команді і діяти у екстремальних ситуаціях втілюється через навчальні заняття (володіння зброєю, орієнтування на місцевості, надання домедичної допомоги тощо). Стверджується, що мета організації не вербування молоді на подальше проходження військової служби, а підготовка її до активної участі у громадському житті, усвідомлення ролі, обов'язків, а також суспільної значущості збройних сил [7]. Тим не менш, такі курси заохочують кадетів обирати військову професію у майбутньому.

У Франції первинну військову освіту можна отримати у військових ліцеях (les lycées de la defense), що є завершальною ланкою середньої освіти.

Сьогодні в країні діють шість військових ліцеїв, до яких щороку вступає близько 4000 тисяч юнаків і дівчат. Призначенням військових ліцеїв є отримання якісної середньої освіти, а також підготовка до вступу у вищі військові школи. Крім вивчення військової історії, топографії та інших дисциплін, велика увага приділяється фізичній підготовці, а також патріотичному вихованню ліцеїстів.

Проблемами виховання у французькій армії на державному рівні займається Інститут соціального управління, Служба військових священиків, а також Управління з інформації та зв'язків з громадськістю, яке зокрема висвітлює діяльність військово-навчальних закладів і збройних сил, вирішує питання зміцнення зв'язків між армією і суспільством, випускає та розповсюджує військову періодику, виробляє кінофільми тощо. З метою популяризації служби серед молоді, рекламні органи збройних сил підтримують тісні зв'язки з цивільними організаціями, наприклад з асоціаціями батьків, молодіжними, спортивними клубами та підприємствами [8].

Вищезазначене свідчить, що патріотичне виховання у Франції є елементом державної політики, до реалізації якого задіяні різні соціальні інститути й громадськість. Таким чином забезпечується формування особистості патріота і громадянина своєї країни, яка володіє високим професіоналізмом і компетентністю, а фундамент такої особистості закладається у військових ліцеях, що готують еліту збройних сил Франції.

Велику увагу патріотичному вихованню приділяють у Китайській Народній Республіці (далі – КНР), де провідна роль у цьому напрямі належить Комуністичній партії Китаю. Із середини 1980-х років у всіх навчальних закладах КНР введено обов'язкову військову підготовку, для цього військовими

частинами було направлено офіцерів і солдатів на допомогу навчальним закладам щодо її організації. Щорічно у державних військових таборах більше 50 млн дітей віком від 9 до 18 років проходять спеціальні навчальні програми, де крім військової підготовки, діти і підлітки отримують навички роботи у колективі.

Важливим компонентом військової підготовки в навчальних закладах є ідеологічна робота, крім того, департаментами освіти всіх територіальних утворень КНР створено систему спільних відділень Народно-визвольної армії Китаю, що відпрацьовують питання взаємодії в справі виховання та підготовки школярів до служби в армії. Крім того, уряд Китаю приділяє особливу увагу поширенню і посиленню оборонного виховання, ядром якого є патріотизм. Зокрема, у 2001 році прийнято “Закон КНР про оборонне виховання”, а також запроваджено Всенародний день оборонного виховання [9].

Досвід провідних країн свідчить, що військово-патріотичне виховання є питанням державного значення, адже пов’язане із національною безпекою. Особлива увага зосереджена на реалізації його саме у системі середньої освіти, сприяючи усвідомленню молоддю ролі збройних сил та значущості військової професії в сучасних умовах. Провідна роль у цьому напрямі належить оборонному відомству, що безпосередньо координує роботу з військово-патріотичного виховання школярів.

Щодо України, то питання патріотичного виховання молоді нормативно регулюються Законом України “Про військовий обов’язок і військову службу” (зі змінами), постановами Кабінету Міністрів України від 30.11.2000 № 1770 “Про затвердження положень про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей”, від 21.03.2002 №352 “Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом”, Указом Президента України від 25.10.2002 № 948/2002 “Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді”, Наказом Міністра оборони України від 08.06.2010 № 295 “Про затвердження Концепції військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України” тощо.

Початкова військова підготовка в Україні представлена допризовною підготовкою у середніх загальноосвітніх навчальних закладах, мережею військових ліцеїв, зокрема Київським військовим ліцеєм імені Івана Богуна і Військово-морським ліцеєм, а також ліцеями з посиленою військово-фізичною підготовкою. Їх діяльність регулюється наказом Міністерства оборони України від 17.07.2003 р. №1087 “Про затвердження Положення про військовий ліцей”, постановою Кабінету Міністрів України від 28.04.1999 № 717 “Про затвердження Положення про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою” тощо.

Так, військовий ліцей є загальноосвітнім навчальним закладом з військово-професійною спрямованістю навчання та допрофесійної підготовки, що передбачає проведення поглибленої допризовної та посиленої фізичної підготовки і виховання у юнаків готовності до військової служби, а також можливість здобуття первинних військових знань та навичок, необхідних для подальшого навчання у вищих військових навчальних закладах та вищих навчальних закладах, що мають військові навчальні підрозділи.

Наказом Міністерства оборони України від 05.06.2014 № 360 “Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів” передбачено військово-професійне інформування школярів щодо ролі та обов’язків Збройних Сил України, а також для надання допомоги у виборі військової спеціальності. Інформування здійснюється у кілька етапів, зокрема на підготовчому етапі (4–5 клас, до 11–12 років) основними виконавцями заходів щодо професійної орієнтації та військово-професійної є батьки або інші законні представники. На шкільному (5–9 класи, 12–16 років) – вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, представники громадських об’єднань, військово-патріотичних організацій, військових комісаріатів та військових навчальних закладів. На завершальному етапі (10–11 класи, 17–18 років) до військово-професійного інформування долучаються викладачі предмета “Захист Вітчизни”.

Сьогодні, завдяки висвітленню у засобах масової інформації основних віх діяльності Збройних Сил України, більшої відкритості Міністерства оборони України, спостерігається істотне підвищення зацікавленості молоді військовими професіями [10]. Проте військово-патріотичне виховання потребує системності та послідовності, зокрема удосконалення нормативно-правової бази. За часи незалежності в Україні було розроблено низку концепцій патріотичного виховання (Концепція національної системи виховання (1996 р.), Концепція національно-патріотичного виховання (2009 р.), Концепція виховання ліцеїстів військових ліцеїв (2010 р.), Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012 р.), Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр.). Проте жодна з них не втілилася в життя через різні погляди правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти та нерозробленість державних програм по їх реалізації. Наразі прийнято нову Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, принциповою відмінністю якої є конкретний план заходів щодо її реалізації і планування етапів упровадження патріотичного виховання. Особлива увага у Концепції зосереджується на здійсненні військово-патріотичного виховання як необхідної умови національної безпеки [11].

Одним із шляхів реалізації патріотичного виховання є участь молоді у заходах патріотичного спрямування, у тому числі, приурочених загальнодержавним святам, героїзації захисників незалежності України в сучасних умовах та минулому [12]. Зокрема, у загальноосвітніх навчальних закладах здійснено низку заходів, ініційованих Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством оборони України, що мали на меті формування у дітей та молоді національної ідентичності на прикладах мужності військовослужбовців Збройних Сил України [12]. Крім того, проведення спортивних заходів і військово-патріотичних ігор (наприклад, “Джура”) сприяє пропагуванню здорового способу життя та підвищенню загального рівня фізичної підготовки молоді, а також зміцненню міжрегіональних зв’язків дітей та юнацтва.

За період 2014–2015 рр. забезпечення інформаційної безпеки набуло загальнодержавного значення, що включає протидію маніпуляціям суспільною

свідомістю і поширенню недостовірної інформації, особливо щодо окремих історичних подій та персоналій. Інформаційне забезпечення патріотичного виховання молоді має супроводжуватися виробництвом кіно- і відеофільмів, виданням історичної науково-популярної, наукової, художньої літератури, публікацією розсекречених архівних документів тощо. Об'єктивне висвітлення подій української історії, незалежно від політичної кон'юнктури, сприятиме подоланню взаємовідчуженості населення окремих регіонів України та консолідації української нації у цілому.

Висновки. Системне військово-патріотичне виховання, як елемент державної політики, потребує цілеспрямованої та скоординованої діяльності усіх соціальних інститутів і громадських об'єднань. Крім того, формування позитивного образу військовослужбовця і армії у засобах масової інформації, підвищення престижності військової служби, створення сприятливих умов її проходження, а також соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей сприятиме військово-патріотичному вихованню молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологічне опитування “Зараз я називатиму окремі соціальні інституції. Якою мірою Ви їм довіряєте?” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1030.
2. Указ Президента України від 26.05.2015 №287 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” // Офіційний вісник Президента України від 03.06.2015 р., № 13, стор. 50, стаття 874.
3. Початкова військова підготовка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nudu.io.ua/s425781/pochatkova_viyskova_pidgotovka
4. Operation and maintenance overview. Fiscal year 2015. Budget estimates. U. S. Department of defense.
5. *Кржижановский О.Г.* Формирование мотивации к военной службе за рубежом: педагогические подходы / О.Г. Кржижановский // Вестник МГУКИ. – 2012. – №5 (49). – С. 121–126.
6. Benefits that last a lifetime [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goarmy.com/benefits.html>.
7. Cadets [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.army.mod.uk/structure/32324.aspx>.
8. *Абрамов А.П.* Отечественный и зарубежный опыт формирования личности в условиях военного образования: [монография] / А.П. Абрамов. – М.: Директ-Медиа, 2014. – 228 с.
9. Национальная оборона Китая в 2002 году (Белая книга) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fmprc.gov.cn/rus/ziliao/zt/zfbps/t25314.shtml>.
10. Молодь обирає військо // Народна армія. – 2015. – №70 (5405). – С. 6.
11. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 № 641 “Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068->
12. Указ Президента України від 12 червня 2015 № 334 “Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді” // Офіційний вісник Президента України від 18.06.2015 р., № 14, стор. 45, стаття 971.
13. Лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 № 1/9-412 “Про проведення Уроків мужності”.

О.О. Пашкова
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

В статье проанализирован зарубежный опыт военно-патриотического воспитания молодежи как средства мотивации к прохождению воинской службы, повышение привлекательности военной профессии для потенциальных новобранцев. Определена роль вооруженных сил ведущих стран в патриотическом воспитании подрастающего поколения. Определены возможные пути реализации военно-патриотического воспитания в Украине на основе опыта ведущих стран.

Ключевые слова: мотивация, военно-патриотическое воспитание, национальная безопасность, Вооруженные Силы Украины.

O.O. Pashkova
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH: FOREIGN EXPERIENCE

The article deals with analyzed foreign experience of military-patriotic education of youth as a means of motivation for military service, increasing the attractiveness of military service for potential recruits. The role of the armed forces of the leading countries in the patriotic upbringing of the younger generation. Outlined possible ways of implementation of patriotic education in Ukraine as a means of motivating young people for military service.

Key words: motivation, military-patriotic education, national security, the Armed Forces of Ukraine.